

інших людей [7]. Вона відіграє надзвичайно важливу роль для ефективної взаємодії з оточуючими, взаєморозуміння, встановлення емпатійних міжособистісних стосунків між людьми. Без довіри до інших людей неможливе продуктивне налагодження дружніх, сімейних, трудових відносин [5].

Довіра дозволяє людині активно взаємодіяти з новими людьми, незнайомими та малознайомими об'єктами навколишнього середовища. Довіра, з одного боку, пов'язана з ризиком, а з іншого – потребує перевірки досвідом. Тому довіра, виникаючи спочатку у суб'єктивному, внутрішньому світі людини як переживання або певне ставлення, може проявлятися лише в активності людини. Акт соціальної взаємодії слугує перевіркою рівня вияву довіри, і в залежності від попереднього досвіду, постійно коригується людиною.

Під поняттям «довіра» прийнято розглядати практику повсякденних стосунків між людьми. У енциклопедичному словнику Ф. Брокгауза та І. Ефрона довіра трактується як «психічний стан, в силу якого ми покладаємось на чийсь думку, що видається нам авторитетною, і тому відмовляємось від самостійного дослідження питання, яке може бути нами вивчено» [9, с. 386].

У соціальній психології найбільш перспективним є підхід до проблеми довіри та недовіри як до психологічного ставлення до світу, до інших людей, до себе, а також як до характеристики взаємостосунків партнерів [4].

Довіра та недовіра суб'єктів життєдіяльності залежать від віку людей і відповідають стадіям психічного розвитку людини. У процесі онтогенезу спостерігаються специфічні вікові особливості вияву довіри. Так, немовлята володіють абсолютною довірою до матері і оточуючого їх світу, при цьому у них формується базова установка на довіру чи недовіру.

У віці від одного до трьох років формується довіра дитини до самої себе у співвідношенні з розвитком автономності та незалежності. В період від трьох до шести років під час рольової гри дитина засвоює стратегії довіри як комунікативного потенціалу. Від шести до одинадцяти років накопичуються ресурси довіри до себе на основі оволодіння навчальним матеріалом і закріплення власної позиції в класному колективі.

У підлітковий період дитина інтенсивно інтегрується з колективом, набуває статусу колективного суб'єкта діяльності, відтак закріплюється її базова довіра до світу через ідентифікацію з різними групами. Як стверджує А. Чернова, довіра є однією із стрижневих характеристик процесу дорослішання.

У дорослих людей категорія «довіра/недовіра» є найменш суперечливою. Для них єдність поглядів, думок є найбільш важливим критерієм довіри чи недовіри до іншої людини.

Найбільш недовірливими є люди, старші п'ятдесяти років. Вони виражають недовіру до всього чужого, демонструють обережність при взаємодії з невідомими об'єктами і явищами заради збереження соціального благополуччя і зрозумілого для них традиційного світобачення [7].

Таким чином, довіра є найважливішою умовою становлення особистості як свідомого і самостійного суб'єкта життєдіяльності. Оволодіння здатністю саморегуляції поведінки та самоорганізації свого життя відбувається шляхом формування оптимального рівня довіри до себе. Крім того, довіра до інших людей є важливим чинником забезпечення успішності спілкування та соціальної взаємодії. Саме тому людям варто виховувати в собі таку особистісну якість як довіра, при цьому намагатися застосовувати недовіру лише в небезпечних життєвих ситуаціях та стосовно незнайомих людей. Оптимальне співвідношення довіри та недовіри забезпечує психічне здоров'я та соціальне благополуччя людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко І.В. Доверие: социально-психологический феномен / И.В. Антоненко. – М.: Социум, 2004. – 320 с.
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – К.: Богдан, 2003. – 520 с.
3. Зинченко В.П. Психология доверия / В.П. Зинченко. – Самара: Изд-во СИОКПП, 2001. – 104 с.
4. Ильин Е.П. Психология доверия / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2013. – 288 с.
5. Кокотов А.Н. Доверие. Недоверие. Право. / А.Н. Кокотов. – М.: Юрист, 2004. – 192 с.
6. Кравченко В.Ю. Особливості дослідження довіри у соціально-психологічному дискурсі / В.Ю. Кравченко // Психологія і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 52-57.
7. Селигмен А. Проблема доверия / А. Селигмен. – М.: Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
8. Скрипкина Т.П. Психология доверия: Учебное пособие / Т.П. Скрипкина. – М.: Академия, 2000. – 264 с.
9. Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона / [под ред. К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского]. – СПб: Семеновская Типолитография (И.А. Ефрона), 2002. – Т. 20. – 499 с.

Козинець Т.

Науковий керівник – доц. Андрійчук І. П.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ - ПЕРШОКУРСНИКІВ

Найважливішою соціальною вимогою до вищих навчальних закладів є орієнтація освіти не тільки на засвоєння студентами певної суми професійних знань, а й на розвиток їх особистості, пізнавальних і творчих здібностей, успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці.

Для системи освіти першочерговою є проблема навчальної адаптації студентів (одна з різновидів соціальної адаптації). Як показує досвід та аналіз літератури, від успішності навчальної адаптації на молодших курсах вузу багато в чому залежать подальша професійна кар'єра та особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Період адаптації першокурсника пов'язаний із руйнуванням раніше сформованих стереотипів, що може породжувати труднощі як у навчанні, так і в спілкуванні. Адаптаційний період у різних студентів відбувається по-різному, залежно від їх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності до навчання у вищій школі.

Актуальність даної проблеми обумовлена великою соціальною потребою в дослідженнях адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. Як відомо, проблемі соціально-психологічної взаємодії особистості та суспільства, функціонування особистості у великих і малих соціальних групах, пошукові дієвих методів впливу на процес соціалізації особистості присвячували наукові роботи як західні (Ч. Кулі, Г. Мід, Дж. Морено, Г. Тард, Дж. Хоуманс), так і російські та українські психологи (А. Асмолов, Г. Андреева, О. Донцов, Є. Кузьмін, Р. Кричевський, Л. Орбан – Лембрик, Р. Немов, Б. Паригін, А. Петровський, М. Пірен, А. Свенцицький, О. Шорохова).

Знання індивідуальних особливостей студента, на основі яких будується система включення його в нові види діяльності і нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації психологічно комфортним.

Метою статті є дослідження процесу соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу.

На процес адаптації студентів-першокурсників в університеті та інших закладах вищої освіти впливає безліч різних чинників. Вага і значення дії сукупних чинників на особистість студентів в процесі адаптації різна. До числа таких факторів відносять мотивацію, рівень їх самовизначення, соціальну сміливість і впевненість в собі, загальний рівень адаптивних здібностей [3].

Численними дослідженнями встановлено, що ефективність, успішність навчання багато в чому залежить від можливостей студента освоїти нове середовище, в яке він потрапляє, вступивши до ВНЗ. Початок занять означає включення студента в складну систему адаптації. Новизна дидактичної обстановки, з якою зустрічається першокурсник, часто знецінює надбані ним у школі способи засвоєння навчального матеріалу. Спроби компенсувати це старанністю, сумлінним ставленням до навчальних обов'язків не завжди приводять до бажаного успіху. Минає немало часу, поки студент виробить нові шаблони, опанує нові засоби, адекватні новим вузівським умовам навчання. Лише після цього напруження зменшується, зайві емоційні реакції на труднощі поступово змінюються ритмічними, навіть автоматичними виконавчими діями, а саме навчання поступово потребуватиме від студента значно менших зусиль.

Процес соціальної адаптації є певною послідовністю психологічних реакцій на об'єктивну ситуацію, які виявляються в поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання [2].

Соціальна адаптація є динамічним системним процесом, ефективність якого залежить від взаємодії людини й ситуації. Об'єктивні властивості ситуації, без сумніву, впливають як на її успішність, так і на психологічні механізми, які лежать в основі поведінкових стратегій, спрямованих на пристосування. У разі високого та низького рівнів адаптивності наявні відмінності застосовуваних стратегій. Оптимальним для соціальної адаптації є поєднання прийняття себе та інших з прагненням реалізувати власні ресурси та переконанням щодо власної самоефективності та сенсовності свого життя.

Неспроможність людини адаптуватись до нових умов середовища породжує явище соціально-психологічної дезадаптації, що спричиняє втрату сформованих позитивних установок і відносин студента-першокурсника. Важким наслідком дезадаптації є стан напруженості, зниження активності у навчанні, зниження інтересу до громадської роботи, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії, а в ряді випадків - втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах [4].

Проведений нами аналіз досліджень проблеми адаптації студентів у ВНЗ дозволив виявити, що для діагностики процесу адаптації використовуються найрізноманітніші методики. При створенні тестів та опитувальників автори базуються на концептуальних положеннях загальної теорії соціально – психологічної адаптації. Найбільший внесок у розвиток якої зробили Л.С. Виготський, О.Ф.Лазурський, В. Лебедєв, Ж. Піаже, В.А. Петровський, Л.А. Петровська.

Перш за все, шкала соціально-психологічної адаптованості К. Роджерса і Р. Даймонда, що передбачає аналіз параметрів за такими шкалами: адаптація, самоприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність та прагнення до домінування. Решта методик носять супутній характер: методика для визначення самооцінки та рівня домагань (Т. В. Дембо, С. Л. Рубінштейн, А. М. Прихожан); 16-факторний особистісний опитувальник (Р. Кеттелла); опитувальник Басса – Дарки; опитувальник соціальної компетентності (Л. М. Мітіна); опитувальник конструктивності мотивації (А. А. Реан, О. П. Єлісєєва); дослідження самоставлення (В. В. Століна, С. Р. Пантілєєва); «Локалізація контролю» (адапована Е. Г. Ксенофонтною); діагностика комунікативної соціальної компетентності (Н.П.Фетіскін, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов); опитувальник «Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування» (В. А. Лабунська) [1].

З метою дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації у студентів ВНЗ нами був підібраний комплекс діагностичних методик, що спрямовані на визначення чотирьох блоків психічних станів: тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, на вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації та пов'язаних

із цим рис особистості, та на діагностику депресивних станів і станів, близьких до депресії.

Дослідження проводилось на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У дослідженні взяло участь 42 студенти-першокурсники. Для дослідження рівня адаптації студентів були застосовані методика «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка, методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, методика диференційної діагностики депресивних станів Зунга. Проаналізуємо детальніше результати деяких із них.

Результати дослідження за методикою «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка подано у таблиці (див. Табл.1).

Таблиця 1.

Кількісні показники за методикою «Самооцінка психічних станів»

	Тривожність		Фрустрація		Агресивність		Ригідність	
Низький рівень	15	35,7%	10	23,8%	15	39,5%	22	55%
Середній рівень	20	47,6%	24	57,1%	13	34,2%	12	30%
Високий рівень	7	16,7%	9	19,1%	10	26,3%	6	15%

Аналізуючи особливості прояву психічних станів, можна констатувати те, що високий рівень адаптації спостерігається у 36% студентів, середній у 42% і відповідно у 22% спостерігається низький рівень адаптації, що свідчить про певні проблеми у студентів при входженні у нове соціальне середовище.

За результатами методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда було складено діаграму (див. Рис.1).

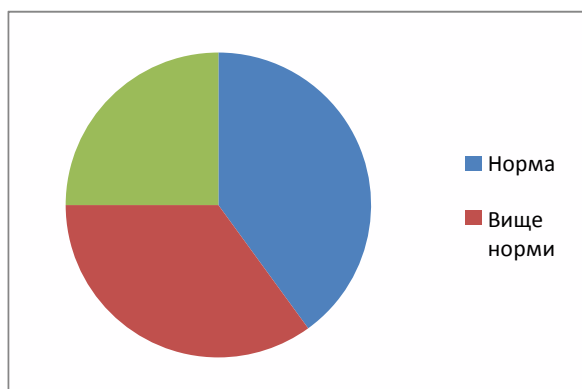

Рис. 1. Кількісні показники за методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда

Дані свідчать про те, що 20,9% студентів мають проблеми із адаптацією, що приблизно перевищується із результатами за попередньою методикою.

Досліджуючи особливості процесу адаптації, ми виявили, що у студентів не виникає серйозних проблем з процесом адаптації, та все ж таки вони є і ігнорувати їх не можна. Як висновок можна стверджувати, що і у ВНЗ і у школі проводиться недостатня робота щодо підготовки дітей до нового стилю життя. Також хотілося б зазначити достовірність результатів, адже за трьома методиками кількісні показники студентів співпадають.

Отже, процес соціально-психологічної адаптації є певною послідовністю психологічних реакцій людини на соціальну ситуацію. Ці реакції виявляються у поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання.

Психодіагностика адаптаційних можливостей першокурсників дуже важлива, тому що дезадаптація може позначитися погіршенням роботи пізнавальної сфери (зосередження уваги, пам'яті, мовлення), змінами в емоційно – почуттєвій сфері (поява тривоги, поганого настрою, невпевненості у собі, страху, неадекватності самосприйняття і самооцінки, неприйняття інших людей тощо).

Саме тому одним з основних завдань у роботі зі студентами першого року навчання є організація та керівництво самостійною навчальною роботою студентів, розробка і запровадження шляхів її раціоналізації та оптимізації, що допоможе оптимізувати процес адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абабков В. А. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии / В. А. Абабков, М. А. Перре – СПб.: Речь, 2004. – 166 с.
2. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии – 1989. - №1. – С. 92 – 100
3. Долгова В. І. Дослідження адаптації першокурсників до навчання в університеті / В. І. Долгова, О. А. Кондратьєва, Е. С. Ніжегородцева // Науково-методичний електронний журнал «Концепт» – 2015. – Т. 31. – С. 66 – 70

4. Казміренко В. П. Програма дослідження психо-соціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії / В. П. Казміренко // Практична психологія та соціальна робота – 2004. – № 6. – С. 76 – 78
5. Ababkov V.A. Adaptation for stress. Fundamentals of theory, diagnosis, therapy / V.A. Ababkov, M.A. Perret - St. Petersburg. : Speech, 2004. - 166 p.
6. Ball G.A. notion of adaptation and ego importance for psychologists personality / G.A. Ball // Questions of psychology - 1989. - №1. - S. 92 - 100
7. Dolgov V.I. Research freshmen adapt to study at university / V.I. Dolgov, O.A. Kondratyev, E.S. Nizhegorodtseva // Methodical electronic journal "Concept" - 2015. - Т. 31. - S. 66 - 70
8. Kazmirenko V.P. Research Program psychosocial factors adaptation of a young man to study at university and future profession / V.P. Kazmirenko // Practical Psychology and Social Work - 2004. - № 6. - P. 76 - 78

Карп'юк О.

Науковий керівник – доцент Жаркова І. І.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Аналіз психолого-педагогічної літератури та стану шкільної практики свідчить, що проблема розвитку творчого мислення молодших школярів на сучасному етапі розвитку суспільства набуває особливої гостроти й актуальності. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті проголошує головною метою створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування поколінь, які здатні навчатися впродовж усього життя створювати і розвивати цінності громадянського суспільства [6]. Щоб адаптуватися в сучасному суспільстві й орієнтуватися у величезному потоці постійно змінюваної інформації, необхідно самостійно, критично, творчо мислити, а цьому дітей потрібно навчити.

Молодший шкільний вік є найвідповідальнішим етапом шкільного дитинства. Висока сензитивність цього вікового періоду визначає значні потенційні можливості різностороннього розвитку дитини. У зв'язку з цим у школі необхідно здійснювати цілеспрямовану роботу з розвитку творчого мислення саме молодших школярів, при цьому враховувати їхні вікові особливості та індивідуальні здібності.

Проблему розвитку творчого мислення досліджували видатні вітчизняні й зарубіжні психологи та педагоги, зокрема П. Блонський, Л. Виготський, В. Давидов, Л. Занков, Г. Костюк, Г. Люблінська, Н. Менчинська, Д. Ніколенко, Л. Фрідман, В. Шадріков, М. Шардаков та інші. На сучасному етапі розвитку української педагогіки проблема розвитку творчих здібностей залишається актуальною і певною мірою дослідженою.

Метою статті є визначення психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування творчого мислення молодших школярів.

Одним із перших спробував сформулювати сутність поняття «творче мислення» американський психолог Дж. Гілфорд. Він вважав, що «творчість» мислення пов'язана з домінуванням у ньому чотирьох особливостей:

- 1) швидкість — це здатність швидко генерувати потік ідей та можливих рішень;
- 2) гнучкість — це здатність застосовувати різноманітні підходи і стратегії під час вирішення проблем;
- 3) оригінальність — це здатність створювати розумні, унікальні й незвичні ідеї та рішення;
- 4) точність — фактор, що характеризує логічність творчого мислення, вибір адекватного рішення, яке відповідає поставленій меті [2].

Завдяки цим особливостям, реалізується прогностично-перетворювальна функція інтелекту, здійснюється творча діяльність людини у різних сферах її інтересів.

Б. Коротяєв, Г. Костюк, Д. Ніколенко, В. Шадріков у визначенні поняття «творче мислення» відштовхуються від слова «творити», яке в загальновідомому розумінні означає знаходити й створювати щось таке, що не зустрічалось у минулому досвіді — індивідуальному чи суспільному.

А. Петровський творче мислення розглядає як пізнавальні процеси, що дозволяють людині вирішувати завдання, які не можуть бути розв'язані за допомогою вже відомих людству методів [7].

На думку В. Дружиніна, творче мислення — це процес, в ході якого новий продукт є новим відносно вихідного знання і є результатом трансформації, переробки останнього [3].

Основна особливість творчого мислення як інтелектуальної системи — це вміння аналізувати будь-які проблеми, встановлювати системні зв'язки, виявляти протиріччя, знаходити для них рішення на рівні ідеальних, прогнозувати можливі варіанти розвитку.

Оскільки однією з ознак творчості є створення нових корисних комбінацій, то уява, що створює ці комбінації, є основою творчого процесу. Звідси випливає, що уява — це необхідний елемент творчої діяльності, який забезпечує: побудову образів продуктів праці; створення програмованої поведінки в невизначених проблемних ситуаціях; засоби створення образів, що замінюють активну діяльність (тобто